

PREGLEDNI RAD

Borko Ivanković*

Kineska prisutnost na Zapadnom Balkanu u kontekstu sukobljenog multipolarnog svijeta

* Borko Ivanković, doktorand, Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu.
E-MAIL: borko.ivankovic@hotmail.com

SAŽETAK: Kina je najbrže rastuća gospodarska, tehnološka i vojna sila u dvadeset i prvom stoljeću. Njezino djelovanje je strateško i plansko pa tako i njezin pristup Zapadnom Balkanu. Kineska rastuća moć dovela ju je u sukob sa Sjedinjenim Američkim Državama (SAD). Razlog ovog sukoba dijelom se skriva u Tukididovoj zamci, kao i u ofenzivnom realizmu, što će rad prikazati. Taj sukob je i dalje u latentnoj fazi sa sporadičnim otvorenim sukobljavanjem (poput gospodarskog rata 2018.). Obje države jedna prema drugoj djeluju asimetrično. Kineski globalni strateški projekt Pojas i put dio je kineskog pozicioniranja prema SAD-u, kao i temelj njenog budućeg gospodarskog rasta. Zapadni Balkan važan je dio inicijative Pojas i put zbog svog geostrateškog položaja jer predstavlja vrata Europe. Kineski projekti u sklopu Pojasa i puta na području Zapadnog Balkan pokazuju strateški pristup Kine ovoj regiji. Manjak europske perspektive država Zapadnog Balkana i njihova inherentna nestabilnost omogućuju širenje meke moći Kine na ovom području.

KLJUČNE RIJEČI:
Kina, Pojas i put,
Zapadni Balkan, meka
moć, geostrateški

Uvod

Početak 21. stoljeća donio je promjenu u globalnim geopolitičkim odnosima. Unipolarni svijet predvođen Sjedinjenim Američkim Državama (SAD) postepeno se počeo pretvarati u multipolarni ubrzanim rastom Kine na gospodarskom, tehnološkom i vojnom području, širenjem i rastom gospodarske moći EU, konsolidacijom i gospodarskim razvojem Rusije, jačanjem regionalnih gospodarskih sila u Aziji i Latinskoj Americi te stvaranjem novih regionalnih i globalnih multilateralnih savezništava. SAD je u tom razdoblju izgubio ulogu hegemon na geopolitičkoj razini te predvodnika globalizacije koju je imao tijekom posljednjeg desetljeća dvadesetog stoljeća nakon raspada Sovjetskog saveza i završetka Hladnog rata. Iako Europska Unija sa svojom gospodarskom moći i Rusija s prvenstveno vojnom moći (koju je rat u Ukrajini doveo u pitanje) utječu na globalna politička zbivanja, obje sile trenutno ne mogu samostalno preoblikovati globalni poredak u svoju korist. S druge strane, Kina stvara preduvjete da preoblikuje globalni poredak od zapadno-centričnog prema kinesko-centričnom.

Svjetski poredak djelovanjem Kine i SAD-a se postepeno preoblikuje od multipolarnog u sve više bipolarni svijet podijeljen u blokove. Ovo je osobito vidljivo nakon invazije na Ukrajinu i kinesko-američkog gospodarskog rata te tenzija u drugoj polovici drugog desetljeća 21. stoljeća. Pandemija COVID-19, slabosti u globalnom opskrbnom lancu, klimatska kriza, energetska nesigurnost, kriza u opskrbi hranom te izgledna svjetska recesija dodatno mogu podijeliti globalni politički poredak.

Adam Araszkievicz u svom radu *The Concept of China's Peaceful Rise and Offensive Realism* smatra kako je svijet već početkom trećeg desetljeća 21. stoljeća postao bipolarni, podijeljen između dvije globalne sile SAD-a i Kine (Araszkievicz, 2021: 297). S druge strane, John J. Mearsheimer, začetnik teorije ofenzivnog realizma, smatra kako države mogu postići samo status regionalnog hegemon, što isključuje mogućnost unipolarnog svijeta (Araszkievicz, 2021: 299). Konstatacije Araszkievicza i Mearsheimera su djelomično točne, globalni svjetski poredak još uvijek nije u potpunosti bipolarni budući da je Kina i dalje u procesu razvoja svoje gospodarske i vojne snage te nije dosegla vrhunac svoje potencijalne moći. Britansko carstvo je dokaz kako države nisu ograničene na regionalne sile kako ističe Mearsheimer. U posljednjih nekoliko godina formiraju se i novi savezi poput obrambenog saveza Australije, Velike Britanije i SAD-a (AUKUS) te obrambenog saveza Australije i Japana koji imaju za cilj ograničiti širenje regionalne (u Indopacifiku) pa onda i globalne moći Kine. EU većom orijentacijom

prema „više Europe“, snažnijom integracijom država članica te jačanjem obrambenih i sigurnosnih kapaciteta također ima potencijal izrasti u globalnu silu. Energetska neovisnost, koja je postala jedna od ključnih politika nakon ruske invazije na Ukrajinu dugoročno će ojačati položaj EU na globalnoj razini. Indija se također razvija u regionalnu silu te uz Japan, Tajvan i Južnu Koreju predstavlja Kini jedan od najvećih regionalni izazova. Stoga se globalni poredak trenutno nalazi između multipolarnog i bipolarnog te će razvoj geopolitičkih odnosa i savezništava vrlo vjerojatno determinirani oblik blokovskog svijeta. U takvom slučaju gotovo je sigurno kako će Kina predvoditi jedan od blokova, osobito nakon opadanja moći Rusije uslijed invazije na Ukrajinu te posljedične gospodarske ovisnosti Rusije o Kini. S druge strane, evidentan je latentni sukob SAD-a i Kine na svim poljima, ne samo gospodarskom, te pokušaj SAD-a da onemogući daljnji rast i razvoj Kine. Svijet je ušao u novo hladnoratovsko razdoblje i blokovske podjele.

U tom kontekstu preoblikovanih odnosa velikih sila, Zapadni Balkan zbog svog strateškog geografskog položaja postaje predmetom značajnijeg interesa Kine, osobito u okviru svog geostrateškog projekta Pojas i put (*Belt and Road* /BRI). Projekt Pojas i put osmišljen je kao iduća prekretnica u razvoju Kine, prema uzoru na Deng Xiaopingove gospodarske zone iz 1978. koje su omogućile kineski munjeviti rast i razvoj. Kina je industrijsku pa onda i tehnološku revoluciju provela u razdoblju od samo 40 godina, velikim dijelom zavaljujući spomenutim gospodarskim zonama. Projekt Pojas i put bi trebao predstavljati kamen temeljac njene buduće globalne moći. Cilj projekta je ponovno oživjeti Put svile, odnosno gospodarski umrežiti Aziju i Europu. *Pojas* u nazivu inicijative odnosi se na pomorski, dok se *put* odnosi na kopneni dio projekta. Inicijativa predviđa izgradnju kopnene i pomorske infrastrukture koja spaja Kinu i Europu. No, inicijativa je puno šira od navedenog te uključuje 146 država te obuhvaća i one iz Afrike i Latinske Amerike. Pojas i put je najveći gospodarski i infrastrukturni projekt u povijesti čovječanstva. Razvidno je kako se radi o geostrateškom projektu širenja kineske moći u područja koja nisu u zoni utjecaja SAD-a te o osiguravanju infrastrukturnih preduvjeta za budući gospodarski rast i razvoj Kine.

Projekt Pojas i put dijelom je plod „prve velike strateške odluke Kine u dvadeset i prvom stoljeću: prihvaćanje kako će biti iznimno teško proširiti svoju moć prema istoku u Tihi ocean“ (Denoon, 2021: 4), odnosno, kako će Kini zbog moći pojedinih država regije i njihovih savezništava, primarno sa SAD-om, biti lakše širiti svoj politički i gospodarski utjecaj prema zapadu, odnosno unutar srednjoazijskih država. Prema jugu širenje ograničava Indija, dok prema sjeveru stoji Rusija.

Stoga je Kini izuzetno bitno savezništvo s Pakistanom (Denoon, 2021: 4), koje joj omogućuje izlaz prema jugu tj. na Indijskom oceanu.

Iz strateškog promišljanja Kine i osnovnog cilja projekta Pojas i put, povezivanja Kine s Europom, proizlazi i njen interes prema Zapadnom Balkanu. Zapadni Balkan predstavlja ulaz na europski kontinent kojeg ne kontroliraju Rusija, EU pa ni SAD, nego je politički nestabilno područje.

No, kako bismo mogli u cijelosti razumjeti kineske interese i djelovanje na Zapadnom Balkanku potrebno je prvo analizirati njezin položaj i ciljeve na globalnoj razini. Zapadni Balkan za Kinu je samo dio puno šireg mozaika „igre moći“.

Promjena u politici Kine i početak širenja njezine moći na globalnoj razini i suprotstavljanja SAD-u započinje 2008. nakon globalne recesije, koju je Kina uglavnom prošla neokrnuto, zahvaljujući promišljenoj gospodarskoj politici njenog vodstva. Globalna recesija i ratovi u Iraku i Afganistanu pokazali su Kini kako SAD nije svemoćan što je započelo transformaciju njezine vanjske politike, od one suzdržane Deng Xiaopinga prema agresivnijoj Xi Jinpinga, osobito prema susjedima¹. Kina se u tom razdoblju počela otvoreno suprotstavljati i SAD-u u određenim područjima, primarno u Južnokineskom moru. Kina je postepeno zauzimala i gradila umjetne otoke u Južnokineskom moru te ih militarizirala (Denoon, 2021: 3). Navedeno pokazuje da, iako je svjesna kako se ne može lako širiti prema istoku, Kina stvara zonu isključenja (*exclusion zone*) s ciljem otežavanja djelovanja američkih flota u slučaju sukoba. Na ovaj način Kina preuzima kontrolu nad plovnim putevima te širi svoj isključivi gospodarski pojas.

Rast kineske vojne, a posebice pomorske moći, u posljednja dva desetljeća je impresivan a 2021. kineska ratna mornarica narasla je na 355 brodova i podmornica, dok SAD raspolaže s 296 brodova. U razdoblju od 2017. do 2019. godine, Kina je proizvela 134 ratna plovila, što je više ratnih plovila nego što su Indija, Francuska, Japan, Australija i Ujedinjeno Kraljevstvo proizveli zajedno. U 2021. započela je proizvodnju još 28 borbenih brodova i, ako nastavi ovim tempom, do 2034. godine Kina bi mogla raspolagati s 425 ratnih plovila (ChinaPower, 2021).

Kina je u 21. stoljeću „postala drugo najveće svjetsko gospodarstvo, izgradila je najveće svjetske devizne rezerve, osnovala nove razvojne banke, stvorila institucije za političku suradnju u Aziji, postala aktivna članica Vijeća sigurnosti Ujedinjenih naroda i važna članica Svjetske banke, Međunarodnog monetarnog fonda te Svjetske trgovin-

1 Kina je teritorijalno jedna od najvećih država svijeta te graniči s 14 država od kojih su brojne blisko povezane sa SAD-om.

ske organizacije. Osim toga, Kina je dodijelila preko jedan bilijun dolara u zajmovima i bespovratnim sredstvima za više od stotinu zemalja kroz svoj program razvoja infrastrukture u okviru svog projekta Pojas i put. Niti jedna druga nacionalna država u povijesti svijeta nije tako brzo povećala svoj profil i tako se brzo popela na međunarodnu pozornicu“ (Denoon, 2021: 1). Čak i prije pokretanja inicijative Pojas i put 2013. godine, Kina je već pripremala preduvjete za svoju globalnu ekspanziju, „sklopila dvadeset trgovinskih sporazuma, sto bilateralnih ugovora o ulaganju, pokrenula dvije međunarodne investicijske banke te ulagala u izrove sirovina diljem svijeta“ (Baltensperger i Dadush, 2019: 2).

Navedeno je pokazatelj eksponencijalnog rasta moći Kine, što ju je dovelo u sukob sa SAD-om prema obrascu Tukididove zamke, kako je vidi Graham T. Allison. Prvi „javni“ okršaj u ovom sukobu bio je spomenuti kinesko-američki gospodarski rat iz 2018. godine. Daljnje djelovanje Kine u Južnokineskom moru, projekt Pojas i put te promjene u globalnom poretku nakon početka rata u Ukrajini vrlo vjerojatno će intenzivirati ovaj sukob u nadolazećim godinama.

Tukididova zamka prema klasičnoj definiciji² pretpostavlja oružani sukob, no navedeno nije nužnost u modernim okolnostima umreženog svijeta, visokih tehnologija i hibridnog ratovanja. Obje su države nuklearne sile, što za posljedicu ima potencijal obostranog uništenja u slučaju izravnog sukoba. Ruska invazija na Ukrajinu i posljedični asimetrični sukob Rusije i demokratskog Zapada jasna je ilustracija navedenog. Hladni rat također je primjer činjenice da nuklearne sile izbjegavaju izravno ratovanje te se sukobljavaju posredno i asimetrično, a iz čega proizlazi pretpostavka kako će sukob SAD-a i Kine održavati isti oblik. Za očekivati je intenzivno hibridno djelovanje obiju država na političku i gospodarsku stabilnost te na globalne interese one druge u nadolazećim godinama.

SAD, EU i Kina

Pristup SAD-a nacionalnoj sigurnosti „očituje se u njegovoj sposobnosti da zaštiti nacionalnu sigurnost u svakom trenutku, na svim područjima i svim vremenskim prilikama. U osnovi, SAD će ići do krajnjih granica kako bi zaštitio svoju nacionalnu sigurnost“ (Peng, 2022: 7). Kina i njezin globalni uspon predstavljaju izravnu prijetnju nacionalnoj sigurnosti SAD-a. Unutarnja stabilnost SAD-a, koja je trenutno naruše-

2 U svom tekstu Povijest Peloponeskog rata Tukidid navodi kako je: „to bio uspon Atene i strah koji je to usadio u Spartu zbog čega je rat neizbježan“ (Thucydides, 1919: 43). Tukidid na primjeru Peloponeskog rata pokazuje kako strah od nove rastuće moći regionalnog suparnika tjera postojeću najsnažniju silu na nekom području u sukob.

na društvenim raslojavanjem, rasnim tenzijama te političkim aferama, ovisi o održavanju položaja vodeće gospodarske, vojne i tehnološke sile svijeta. Kina je stoga primarni izazov nacionalnoj sigurnosti SAD-a.

Na listi *Fortune Global 500* iz 2019. godine, koja rangira globalne tvrtke prema zaradi, bilo je više kineskih (129) nego američkih tvrtki (121) (CICIR, 2019). COVID-19 pandemija pokazala je globalnu ovisnost o proizvodnji i proizvodima iz Kine. Kineske tvrtke ZETE i Huawei predvodnice su 5G tehnologija koje bi trebale pokrenuti novu industrijsku i tehnološku revoluciju. Ovo je dijelom rezultat kineskog strateškog plana *Made in China 2025.*, odnosno promjene orijentacije gospodarstva od masovne proizvodnje nekvalitetne i jeftine robe u područje razvoja skupih visokotehnoloških i vrlo složenih proizvoda. Kina je također vodeći proizvođač litija potrebnog u proizvodnji baterija te glavni proizvođač solarnih panela u svijetu koji se koriste u zelenoj tranziciji, odnosno u odmaku od fosilnih goriva. Kina također prednjači u tehnologiji razvoja umjetne inteligencije, trenutno dominira u kritičnim industrijama (5G, zelena industrija), što je dodatni razlog da SAD djeluje u skladu s Tukididovom zamkom.

Europski zeleni plan (*European Green Deal*), koji bi Europsku uniju trebao učiniti klimatski neutralnom do 2050. te odmak od energetske ovisnosti o Rusiji vrlo lako mogu stvoriti ovisnost Unije o Kini zbog njezinog monopola na tržištu zelenih tehnologija. Stoga se u strateškom smislu EU može naći u nezavidnom položaju. Navedeno u konačnici može rezultirati time da se EU prestane protiviti provedbi projekta Pojas i put, osobito na području Zapadnog Balkana. Kratkoročno i srednjoročno EU može profitirati od projekta Pojas i put, kao i Zapadni Balkan, no dugoročno se stvara gospodarska ovisnost. Negative aspekte te ovisnosti o proizvodima iz Kine ilustrirala je pandemija COVID-19.

Ideje suverene EU koja u zadnje vrijeme dobiva na važnosti mijenja strateške odrednice Unije, što pogoduje Kini. Predvodnica ove ideje je Francuska pa se ovaj proces kolokvijalno naziva *Francization of EU*. „U posljednjih nekoliko godina, europski suverenitet postupno je postao kamen temeljac politike EU-a, a njegove su konotacije ušle u *mainstream* političkog razmišljanja EU-a. Odnosno, težnja za europskim suverenitetom znači da EU mora nadvladati svoju slabost, smanjiti vanjsku ovisnost i ojačati svoju snagu. To znači da se EU više ne može zadovoljiti time da bude samo gospodarska sila te mora težiti razvoju i drugih atributa moći, kao što su: obrana, sigurnost, razvoj strateških tehnologija i tako dalje“ (Jian, 2022: 32). U okolnostima intenziviranja sukoba između Washingtona i Pekinga u srednjoročnom razdoblju, ovisnosti o proizvodnji iz Kine te samosvijesti o vlastitim interesima, EU

može izabrati neutralan status, što bi pogodovalo Kini. Rat u Ukrajini ukazao je na poteškoće u pronalasku alternativa za rusku naftu i plin, a ovisnost o proizvodima iz Kine je puno dublja, što Kini daje značajnu stratešku prednost. Indija i Jugoistočna Azija kao alternativni izvori proizvodnje za Europu su unutar kineske zone utjecaja, osobito plovni putevi. Nasukavanje broda Ever Given u Sueskom kanalu pokazalo je svu krhkost globalnog opskrbnog lanca i izmještene proizvodnje. Afrika kao eventualni izvor jeftine proizvodnje srednjoročno ne pruža alternativu zbog potkapacitiranosti potrebne infrastrukture. S druge strane, Kina godinama djeluje na širenju svoje meke moći u Africi. Sve navedeno pokazuje kako EU trenutno nema alternative za proizvode iz Kine a SAD je također ovisan o proizvodnji iz Kine.

Kina se od 2008. godine također uspjela nametnuti i kao važan donositelj odluka unutar međunarodnih organizacija. Najzorniji primjer navedenog je utjecaj Kine na Svjetsku zdravstvenu organizaciju. „Ako želite ilustraciju u kojoj je postojeći svjetski poredak temeljen na suradnji zamijenjen onim kojem su na prvom mjestu interesi autoritarne Kine, pandemija COVID-19 je pogled u budućnost. Svjetska zdravstvena organizacija je činila pogreške. Svjetska zdravstvena organizacija je potpuno ignorirala do sada uspješan sustav Tajvana u sprečavanju širenja korona virusa. To je naravno zbog Kine. To se dogodi kada autoritarna kultura infiltrira i stopi se s globalnim institucijama“ (Kaplan, 2021: 139). Izgledno je kako će se dio sukobljavanja SAD-a i Kine voditi i oko prevlasti u međunarodnim organizacijama.

Kina i nacionalna sigurnost

Kinesko shvaćanje nacionalne sigurnosti, koje potiče rivalstvo s drugim državama, temelji se na dva koncepta i pristupa. Prema Pengu, to su holistički pristup i put nacionalne sigurnosti s kineskim obilježjima a „ova dva koncepta su sinergijska i neodvojiva“ (Peng, 2022: 3). Koncepti se temelje na pet ključnih elemenata: „sigurnost naroda kao najvažniji cilj, politička sigurnost kao osnovni zadatak, gospodarska sigurnost kao temelj, vojna, kulturna i socijalna sigurnost kao sredstvo jamstva sigurnosti te promoviranje međunarodne sigurnosti. Uz pet elemenata, izvorište kineskog pristupa nacionalnoj sigurnosti čini i pet odnosa: odnos između unutarnje i vanjske sigurnosti, između domovinske sigurnosti i sigurnosti građana, između tradicionalnih i netradicionalnih sigurnosnih pitanja, između razvojnih i sigurnosnih imperativa, te između sigurnosti Kine i zajedničke sigurnosti svijeta. Pet ključnih elemenata i pet odnosa utjelovljuju holizam kineskog pristupa svojoj nacionalnoj sigurnosti“ (Ibid).

Krajem 2020. godine na 26. sastanku Centralnog komiteta Kineske komunističke partije njezin glavni tajnik Xi Jinping iznio je deset zahtjeva za jačanjem nacionalne sigurnosti Kine (Ibid: 2). Ti zahtjevi predstavljaju kodifikaciju holističkog pristupa nacionalnoj sigurnosti te put nacionalne sigurnosti s kineskim obilježjima, odnosno pet elemenata i pet odnosa koji su doneseni 2014. godine. Drugi zahtjev na toj listi bio je „podržavanje puta nacionalne sigurnosti s kineskim obilježjima“ (Ibid: 5), što ukazuje na važnost ovog koncepta. Na 18. kongresu Kineske komunističke partije održanom 2021. godine, pet odnosa bilo je sažeto u pet balansa: „balansiranje razvoja i sigurnosti, balansiranje otvaranja i sigurnosti, balansiranje tradicionalnih i netradicionalnih sigurnosnih pitanja, balansiranje sigurnosti Kine i zajednička sigurnost svijeta te balansiranje očuvanja nacionalne sigurnosti“ (Ibid: 6). Kinesko poimanje nacionalne sigurnosti podrazumijeva „jedinstvo političke sigurnosti, sigurnosti naroda i nadmoć nacionalnih interesa. Na političku sigurnost, sigurnost naroda i na nacionalne interese Kina gleda kao na trodijelnu integriranu cjelinu - tj. interesi stranke su povezani u visokom stupnju s onima države i naroda“ (Ibid: 13). Nacionalno jedinstvo jedan je od ključnih ciljeva nacionalne sigurnosti te se stoga Kina zalaže za princip mirnog ujedinjenja Kine i Tajvana, no to ne isključuje korištenje sile kao posljednje opcije (Ibid: 10).

Dio kineskog strateškog pristupa nacionalnoj sigurnosti odnosi se i na „pretvaranje prilika u svijetu u kineske prilike te prilike u Kini u one za ostatak svijeta. Kina naglašava ostvarivanje strateških prilika za svoj razvoj“ (Ibid: 16). Inicijativa Pojas i put savršeno se uklapa u navedeno.

Iz kineskog „holističkog pristupa nacionalnoj sigurnosti“ razvidno je kako se radi o cjelovitom i strateškom konceptu te kako su interesi države odnosno partije primarni. Xi Jinping je 2017. godine iznio viziju Kine prema kojoj bi ona do 2050. trebala završiti sljedeću fazu razvoja te biti vodeća svjetska sila (Shi, 2017).

S druge strane, ovaj holistički pristup nacionalnoj sigurnosti, kako ga Kina vidi, pojedini zapadni autori definiraju kao „sekuritizaciju svega“ (Drinhausen i Legarda, 2022: 2). Ovaj zaključak temeljen je na činjenici kako je za Kinu nacionalna sigurnost postala temeljna paradigma vođenja države te se ona prožima kroz sve aspekte društvenog i političkog života. Iz čega proizlazi kako je fokus državne vlasti na suzbijanju unutarnjih i vanjskih prijetnji. (Drinhausen i Legarda, 2022: 2).

Neki od najvidljivijih primjera sekuritizacije Kine i usmjerenosti na suzbijanje unutarnjih prijetnji je masovno korištenje tehnologije za nadzor stanovništva, uvođenje takozvanih socijalnih bodova te represije manjinskog ujgurskog stanovništva u provinciji Xinjiang (Maizland, 2022; Worldcrunch, 2022).

Vidljivo je kako na novi kineski „holistički” koncept sigurnosti pod Xi Jinpingom zapadni i kineski autori gledaju drugačije.

Ofenzivni realizam i rivalstvo SAD-a i Kine

Kineski pristup nacionalnoj sigurnosti koji se odnosi na vanjske ugroze u velikoj mjeri je određen Tukididovom zamkom, odnosno strahom za stabilnost države i režima od vanjske prijetnje, tj. od SAD-a. Iako Tukididova zamka, u svom klasičnom obliku, stavlja fokus na strah vodeće sile od rastuće moći rivala, taj strah podrazumijeva i strah druge strane. Stanje straha vodeće sile reflektira se na njezino djelovanje, što izaziva strah i kod rastuće sile te utječe na njezino djelovanje. Stoga obostrani strah vodi sukobu ili u najblažem ishodu utrci u naoružavanju i postizanju gospodarske dominacije. Sukob nužno ne mora podrazumijevati rat kao na primjeru Sparte i Atene nego može poprimiti oblik hladnog rata.

Kina je i prije gospodarskog rata sa SAD-om iz 2018. godine bila svjesna kako je Washington percipira kao rivala. Navedeno postaje očigledno nakon ruske invazije na Ukrajinu. Stoga ta spoznaja oblikuje kinesku vanjsku politiku, njezin koncept nacionalne sigurnosti te očekivani sukob sa SAD-om. Projekt Pojas i put i njegovi globalni razmjeri upućuju kako je Kina usmjerena na stvaranje gospodarske dominacije što joj je od strateške važnosti u sukobljavanju sa SAD-om.

Iz navedenoga ne iznenađuje i njezin opisani pristup unitarnoj sigurnosti putem sekuritizacije uzimajući u obzir da SAD provodi politiku „promjene režima” pomoću tzv. „obojenih revolucija” (*color revolutions*).

Teorijski okvir koji objašnjava djelovanje velikih sila i sukoba između „novih” i „starih” je ofenzivni realizam. Kao i Tukididova zamka ofenzivni realizam smatra kako je sukob vodeće i nove velike sile neizbježan.

(Teorija ofenzivnog realizma, je sub-teorija međunarodnih odnosa koja pripada neorealističkoj školi mišljenja (Araszkievicz, 2021: 297). Tvorac teorije ofenzivnog realizma je američki politolog John Joseph Mearsheimer. Mearsheimerov teorijski okvir polazi od pretpostavke da je međunarodni sustav anarhičan, da su države racionalni akteri, da države nikada nisu sigurne u namjere drugih država te je državama opstanak primarni cilj. (Mearsheimer, 2014: 48-49)

Glavni sudionici međunarodnog sustava, koji ga oblikuju, su velike sile jer te države imaju najveći utjecaj na svjetski poredak (Mearsheimer, 2014: 24). Prema ofenzivnom realizmu, politika velikih sila i njihov odnos je igra nultog zbroja (*zero sum game*). Stoga, povećanje snage jed-

ne države znači relativno slabljenje i eroziju osjećaja sigurnosti drugih država u sustavu (Mearsheimer, 2014: 52). Navedeno posebno dolazi do izražaja kada su u pitanju velike sile. Odnosno, idealna situacija za države u sustavu, posebice za one velike, je da postanu hegemon ako to mogu (Mearsheimer, 2014: 52).

Teorija ofenzivnog realizama dolazi do istih zaključaka kao i Tukididova zamka, odnosno da je sukob velikih sila vrlo vjerojatan kada se pojavi nova moćna sila. Uz ofenzivni realizam i Tukididovu zamku Ray Dalio u svojoj knjizi *Principles for Dealing with the Changing World Order: Why Nations Succeed and Fail* dolazi do zaključka kako sve velike sile prolaze kroz ciklično razdoblje rasta, dominacije i opadanja moći koja se temelji na gospodarskoj snazi države i statusu svjetske valute³. Posljednja faza slabljenja vodeće svjetske sile podrazumijeva sukob s novom rastućom silom (Dalio, 2021). Dalio kao tu trenutno rastuću silu vidi Kinu. Dalioev pogled zapravo pokazuje važnost gospodarske snage velikih sila u sukobljavanju, što je još jedan pokazatelj zašto je Kina pokrenula projekt Pojas i put.

S druge strane, Jonathan Kirshner daje kritiku Tukididove zamke Grahama Allisona te ističe kako je zamka površno i krivo interpretirana te kako zapravo ono što može potaknuti SAD i Kinu na sukob je oholost političkog vodstva objiju država, a ne strah od rasta moći Kine (Kirshner, 2019: 1-4). Kirshner se protivi i Mearsheimerovoj tvrdnji „da se Kina ne može mirno uzdići (postati svjetska sila). Umjesto toga, postat će agresivna država odlučna postići regionalnu hegemoniju. Stoga SAD mora učiniti što može da uspori uspon Kine“ (Kirshner, 2019: 5, cit. prema Mearsheimer, 2001: 401-402).

Kirshner pronalazi nelogičnost u odnosu dviju temeljnih premisa ofenzivnog realizma: primarni cilj država je sigurnost i velike države će pokušati postati regionalni hegemon kako bi postigle sigurnost. Kirshner ističe kako u pokušaju da država postane regionalni hegemon njoj zapravo prijete realna mogućnost potpunog uništenja u slučaju neuspjeha. Stoga postavlja pitanje zašto bi države koje su prema ofenzivnom realizmu racionalni akteri riskirale trenutnu sigurnost i moguće uništenje zbog pozicije regionalnog hegemonu? (Kirshner, 2019: 5-6).

Odgovor na ovo pitanje su vanjski poticaji i promjene u geopolitičkim odnosima. Ruska invazija na Ukrajinu i kineski gospodarski rat sa SAD-om su recentni primjeri navedenog. Dugoročna sigurnost Rusije iz perspektive njezinog vodstva bila bi ugrožena ulaskom Ukrajine u NATO pa je Rusija odlučila riskirati i započeti rat kako bi to spriječila.

3 Jedna od posljedica rata u Ukrajini i zapadnih sankcija Rusiji su jačanje globalne pozicije Juana kao svjetske valute posebice u trgovini energentima.

Dolazak Donalda Trampa na čelo SAD-a inicirao je sukob s Kinom što je imalo za posljedicu promjene u kineskoj vanjskoj politici. Kina je počela otvorenije i agresivnije djelovati na globalnoj razini kako bi osigurala svoj položaj i suprotstavila se SAD-u. Vidljivo je kako će države ući u sukob ne svojom voljom nego vanjskim podražajima što daje odgovor na Kirshnerovo pitanje i njegovu kritiku ofenzivnog realizma.

Tukididova zamka i teorija ofenzivnog realizma, iako nisu savršene teorije, pružaju okvir za objašnjenje zašto je globalni sukob Kine i SAD-a realan te zašto je Kina primorana pokušati preuzeti vodeću ulogu na globalnoj razini. Navedeno se već očituje u agresivnoj i militarističkoj vanjskoj politici Kine, takozvanoj *wolf warrior*⁴ vanjskoj politici (Araszkievicz, 2021). Ova politika doživjela je kulminaciju u ljetu 2022. godine simulacijom invazije (vojne vježbe združenih kineskih oružanih snaga) na Tajvanu nakon posjete predsjednice Zastupničkog doma SAD-a Nancy Pelosi toj državi ili kako Kina smatra, dijelu njezinog teritorija.

Iz prvog dijela rada vidljive su naznake kako kineski položaj i djelovanje oblikuje rivalstvo sa SAD-om te pozicioniranje u procesu uspostave novog svjetskog poretka u kojem Kina želi zauzeti vodeću ulogu. Stoga, aktivnosti Kine na području Zapadnog Balkana treba promatrati u kontekstu njezinih globalnog djelovanja.

Pojas i put i Zapadni Balkan

Polazna točka kineske strategije prema Europi pa tako i Zapadnom Balkanu, u sklopu projekta Pojas i put, je grčka luka Pirej, tj. stvaranje *sidrišta* u Europi (Bastian, 2017). Luka Pirej zamišljena je kao pomorska točka ulaska roba na teritorij Europe koje bi se onda preko područja Zapadnog Balkana distribuirale diljem EU. Kako bi se stekao uvid u kinesku strategiju na Zapadnom Balkanu drugi dio rada će razmotriti projekte u okviru Pojasa i puta u Srbiji, Bosni i Hercegovini (BiH) te Crnoj Gori. Razmotrit će se i pozicija Grčke koja ima stratešku važnost kao ulazna točka.

Važno je istaknuti kako su se kineske investicije u okviru Pojasa i puta na Zapadnom Balkanu pa i globalno, usporile nakon izbijanja pandemije COVID-19. Dio promatrača Kine vjeruje kako je to pokazatelj udara koji je kinesko gospodarstvo pretrpjelo tijekom pandemije i rezultat politike nultog-COVID-a (*zero-Covid Policy*)⁵.

4 Ime proizlazi iz serijala nacionalističkih i patriotskih kineskih filmova istog naziva.

5 Politika maksimalnog ograničenja širenja virusa, što podrazumijeva maksimalne restrikcije građanskih sloboda i kretanja. Navedeno drastično usporava gospodarsku aktivnost. (Gupta, 2022)

Kineski projekti na Zapadnom Balkanu su komplementarni pa se tako oni iz jedne države spajaju s projektima u drugoj (autoceste, željeznice) ili se, pak, nadopunjuju (izvori električne energije), što je indikator regionalnog, a ne pojedinačnog pristupa Kine. Zapadni Balkan je Kini važan jer ona smatra da su kopneni putevi sigurniji od onih pomorskih (Umbach, 2022).

Kineski predsjednik Xi Jinping je pokretanje globalnog infrastrukturnog projekta Pojas i put, odnosno stvaranje novog Puta svile, obznanio za vrijeme posjeta Kazahstanu 2013. godine. Pojas i put je jedan od najambicioznijih globalnih projekata u povijesti (nazivaju ga i kineskim Marshallovim planom) kojemu je cilj uspostava Euroazijskog pomorskog i gospodarskog pojasa te jačanje gospodarskih veza i zbližavanje naroda. Inicijativa predviđa izgradnju prometnica, željeznica, luka te energetske i logističke infrastruktura. Kina ovu globalnu inicijativu provodi već gotovo devet godina u Aziji, Europi i Africi. Izvorni projekt Pojas i put proširio se „uvođenjem Digitalnog puta svile, Polarnog puta svile (razvoj arktičkih pomorskih ruta i eksploatacija fosilnih goriva u moru i rudarenje minerala na Arktiku), Zdravstvenog puta svile te 5G-projekta temeljenog na Internetu stvari (*Internet of things*). Ovi kineski projekti će u narednim desetljećima oblikovati globalnu ekonomiju i geopolitiku te imati široke implikacije na međunarodnu sigurnost. Kineski Digitalni put svile mogao bi biti najizazovniji za Zapad sa sigurnosnog stajališta. Povezivanje svjetskog interneta putem optičkih kabela postalo je sve važnije za globalne komunikacije. Temeljem inicijative *Made in China 2025.*, Kina planira steći 60% udjela na globalnom tržištu optičkih kabela“ (Ibid).

Značajna karakteristika inicijative Pojas i put je da se projekti ugovaraju bilateralno između Kine i vlada država uključenih u inicijativu. Kina je ugovorna strana koja definira tip projekta koji će se financirati u nekoj državi. Ova činjenica je izuzetno bitna za razumijevanje kako je inicijativa zapravo oblikovana da pozitivno utječe na kinesko gospodarstvo. Kineski dužnosnici posjećuju države, nude izgradnju infrastrukturnih i energetske projekata (od interesa za Kinu), koje kreditiraju kineske banke, a izvode kineske kompanije koristeći kineske sirovine i proizvode. Stoga su projekti zatvoreni krug u kojem navise profitira Kina, koristeći novac i teritorij druge države za rast svog gospodarstva, posebice građevinskog sektora, te postizanje strateških ciljeva.

Infrastrukturni projekti Pojasa i puta razlikuju se od fondova EU, kredita Međunarodnog Monetarnog Fonda (MMF), Svjetske Banke i Europske banke za obnovu i razvoj (EBRD) jer ne uvjetuju promjene u gospodarskim politikama, ne iziskuju zahtjevnu proceduru pri provo-

đenju projekata i striktna pravila transparentnosti. Navedeno ove projekte i kineske kredite čini atraktivnijima za države u razvoju i nekonsoolidirane demokracije. Ono što Kina traži je korištenje njezinih kredita, sirovina i radnika (Chandran, 2017), što je za većinu država prihvatljivije nego dugotrajne procedure i uplitanje u gospodarsku suverenost. Kina je vodeći globalni kreditor država u razvoju pa su obaveze prema njoj između 2000. i 2017. godine narasle s 450 milijardi na 4,5 bilijuna eura (Biznisinfo, 2019). Zbog netransparentnosti u provođenju i tajnosti bilateralnih ugovora zasad ne postoje sveobuhvatni i strukturirani statistički podatci o pojedinačnim ugovorenim projektima.

Novi put svile, kako je inicijativu nazvao Xi Jinping, provodi se s centralne točke, točnije iz Pekinga kao dio osmišljene strategije, što ga razlikuje od izvornog Puta svile koji je bio posljedica ponude i potražnje. Inicijativu Pojas i put neki uspoređuju i s američkim Marshallov planom koji se uglavnom temeljio na bespovratnim potporama, dok se Pojas i put financira izdavanjem kredita kineskih banaka.

U razdoblju od 2013. do 2018. godine 65% ukupnih projekata u okviru Pojasa i puta odnosilo se na područja transporta (38%) i energetike (27%). Ukupna projicirana vrijednost cijele inicijative Pojas i put procjenjuje se na iznos između 1 i 8 bilijuna eura (Kong et. al., 2019). Početni fond inicijative 2014. godine iznosio je oko 40 milijardi eura, da bi 2017. na inauguracijskom samitu Pojasa i puta kineski predsjednik Xi Jinping obećao dodatnih 77 milijardi eura za projekte (Economist Intelligence, 2017). Na drugom samitu održanom 2019. godine ugovoreni su projekti u vrijednosti od 64 milijarde eura (Zhou, 2019). Uz navedena sredstva postoje i dodatni izvori financiranja kao što su bilateralni fondovi, kineske razvojne i investicijske banke te kineski investicijski fondovi (Devonshire-Ellis, 2019). Prema kineskom Ministarstvu trgovine, od 2013. do 2017. godine u sklopu inicijative ugovoreni su projekti u vrijednosti od oko 305 milijardi eura (Shuiyu, 2017).

Strateški cilj povezivanja Kine s Europom, čija je okosnica inicijativa Pojas i put, provodi se i kroz Inicijativu 17+1 koju najvećim dijelom čine države srednje i istočne Europe i Kina. Inicijativa je započela 2011. na prvom forumu (tada 16+1) u Budimpešti, gotovo dvije godine prije objave pokretanja Pojasa i puta (2013.). Ova činjenica pokazuje kako je inicijativa Pojas i put dugo i pomno planiran strateški poduhvat. Članice inicijative su bile Albanija, BiH, Bugarska, Crna Gora, Češka, Estonija, Hrvatska, Mađarska, Latvija, Litva, Poljska, Rumunjska, Sjeverna Makedonija, Srbija, Slovačka i Slovenija, a posljednja članica je bila Grčka. Latvija, Litva i Estonija napustile su inicijativu nakon ruske invazije na Ukrajinu i krize izazvane posjetom Nancy Pelosi Tajvanu (Seputyte &

Tammik, 2017). Infrastrukturni i energetske projekti u sklopu inicijative 17+1 uglavnom se financiraju kreditima kineskih državnih banaka, dok u državama zapadne Europe Kina ulaže u strateške i visokotehnološke industrije. Prema izvještaju Europske komisije iz 2007. godine, 2,7% europskih kompanija bilo je u kineskom vlasništvu, a 2019. taj se broj povećao na 9,5% (BBC, 2019). Kineske izravne investicije u EU nakon brzog rasta započetog 2007., posljednjih godina stagniraju, pa su tako 2018. pale za 40% (Hanemann et. al., 2019). Razlog tome je veća kontrola ulaska kineskog kapitala u države EU budući da su se investicije uglavnom odnosile na strateške industrije. EU je 2019. i formalno uvela mehanizam za provjeru izravnih stranih ulaganja, što Kini ograničava preuzimanje kompanija strateških industrija.

Kako je jedno od glavnih obilježja inicijative Pojas i put to da se infrastrukturni projekti unutar nje kreditiraju netransparentnim zahtjevima kineskih banaka, inicijativa se povezuje s takozvanom diplomacijom kreditne zamke (*debt trap diplomacy*), odnosno stvaranjem dužničke ovisnosti sudionica inicijative o Kini. Navedeno omogućuje pretvaranje meke moći u oštru moć. Joseph S. Nye meku moć definira kao sposobnost da dobijete ono što želite kroz privlačnost, umjesto prisilom ili plaćanjem (Nye, 2004: 10). Christopher Walker i Jessica Ludwig u članku *'Sharp Power': Rising Authoritarian Influence* oštru moć definiraju kao ono što smo do sada nazivali autoritarnom mekom moći i kažu kako ju je bolje označiti kao oštru moć koja prodire ili probija političko i informacijsko okruženje države na koju je interes usmjeren (Walker i Ludwig, 2017: 6). Kina je dosadašnju vanjsku politiku temeljila na mekoj moći. No, projekt Pojas i put i diplomacija kreditne zamke omogućuju joj i upotrebu oštre moći, a već spomenute „vježbe“ oko Tajvana pokazuju kako je spremna koristiti i tvrdu, odnosno vojnu moć.

Primjer koji najzornije ilustrira posljedice kineske diplomacije kreditne zamke je Šri Lanka od koje je Kina preuzela dio njenog suverenog teritorija, luku Hambantota, zbog nemogućnosti vraćanja zajma za njezinu izgradnju. Točnije, Kina je preuzela kontrolu nad lukom na 99 godina s mogućnosti produženja ugovora na još 99 godina. Šri Lanka se trenutno nalazi u teškoj gospodarskoj krizi nezapamćenoj od njene neovisnosti, stoga nije u stanju servisirati svoje dugove, kao ni potrebe svojih građana. Zbog toga su izbili ulični sukobi u državi i smijenjena je vlast. Kriza je uzrokovana kreditnim opterećenjem, posljedicama pandemije COVID-19 te prelaskom na zelenu poljoprivredu što je uzrokovalo kolaps agrarnog sektora (glavne izvozne grane). Kina nudi Šri Lanci dodatna zaduživanja kako bi stabilizirala gospodarsku situaciju u državi, te bi tako produbila ovisnost ove geostrateški važne države.

Naime, obalama Šri Lanke prolaze ključni plovni putevi između Azije i ostatka svijeta, što ovu državu čini važnom u gospodarskom kao i vojnom smislu.

Uz navedeno inicijativu Pojas i put obilježavaju i optužbe za političku korupciju, odnosno da Kina svoje projekte u pojedinoj državi provodi potkupljivanjem lokalnih političara. Najpoznatiji slučaj korupcije povezan s Pojasom i putem je uhićenje predsjednika malezijske vlade Najiba Razaka 2018. zbog korupcije povezane s projektima inicijative.

Inicijativu Pojas i put Kina koristi i za jačanje svoje vojne moći, točnije gradnju i preuzimanja pomorskih luka dvojne namjene, takozvani „niz bisera“ (*string of pearls*). Kina je trenutno vlasnik pomorskih luka u Šri Lanci, Pakistanu, Džibutiju, Ekvatorskoj Gvineji te dijela luke Pirej.

Grčka

Iako Grčka nije dio Zapadnog Balkana te je članica EU, kineska investicija i posljedično preuzimanje dijela luke Pirej je strateški najznačajnija investicija Kine u Jugoistočnoj Europi. Predsjednik kineske vlade Li Keqiang 2014. godine Grčku je nazvao „vratima Europe“. Uz to što je Grčka početna točka ulaska velikog dijela kineskih roba na europsko tržište, ona je za Kinu i logističko središte (Bastian, 2017). Najveća kineska pomorska kompanija *China Ocean Shipping Company* (COSCO) 2008. dobila je u koncesiju pola luke Pirej na 35+5 godina za 4.3 milijardi eura. COSCO je 2016. stekao većinski udio od 51% vlasništva u lučkoj upravi *The Piraeus Port Authority* (PPA) za 280 milijuna eura s pravom upravljanja lukom do 2052. godine. COSCO je 2021. stekao dodatnih 16% udjela u PPA-u (Stamatoukou, 2022). Poslovni plan COSCO-a je da luka Pirej postane i „matična luka“ za kruzere te pretovar roba iz Azije. Kineskim preuzimanjem luke Pirej Grčka je postala i središnja točka za dolazak turista iz Azije te za njihovo krstarenje Mediteranom (Ibid).

Kineski utjecaj stečen preuzimanjem luke Pirej, prelio se 2017. i u područje politike, pa je tako Grčka zaustavila EU u kritikama Kine u UN-u (uložila veto unutar Unije) zbog kršenja ljudskih prava. Navedeno je primjer pretvaranja meke gospodarske moći u oštru moć, kao i političkih posljedica Pojasa i puta te „pripreme terena“ u izglednom blokovskom sukobljavanju velikih sila u nadolazećim godinama.

Godine 2016., *China Machinery Engineering Corporation* (CMEC) potpisala je memorandum o razumijevanju s grčkom energetsom tvrtkom *Public Power Corporation* (PPC) za gradnju termoelektrane na ugljen na sjeveru Grčke. Iste godine *China's State Grid Corporation* kupila je manjinski udio od 24% u opskrbljivaču električnom energijom *Hellenic Independent Power Transmission Operator* (ADMIE). Kupnja

udjela u ADMIE-ju je samo dio mozaika puno šireg kineskog stjecanja vlasništva na području energetike u EU. Naime, kineske tvrtke 2012. godine postale su vlasnici udjela u portugalskom distributeru električne energije *REN* (25%), 2014. u talijanskom *CDP Reti* (35%) i *Enel* (3%) te malteškom *Ene Malta* (33%), 2016. u britanskom distributeru *National Grid* (11%), 2017. u vjetroelektranama grčkog *Copelouzosa* (75%) i 2018. u luksemburškom *Encevo* (24,9%). Uz Pirej, Kina je investirala i u infrastrukturu luka u Albaniji, Crnoj Gori, Izraelu, Turskoj i Egiptu, a vlasnik je i 35% udjela u terminalu luke Rotterdam (Mazzucchi, 2018; Bastian, 2017). Sve navedeno djelomice je potaknulo EU da uvede mehanizam za provjeru izravnih stranih ulaganja. Iz svega navedenog vidljivo je kako kinesko stjecanje vlasništva nad ključnim strateškim industrijama u Europi nije slučajno i da je dio opsežne strategije. Kineska ulaganja u Grčku bila su izravna s ciljem ulaska u vlasničke strukture ili preuzimanja postojećih kompanija, dok na području Zapadnog Balkana Kina ulaže izdavanjem kredita.

Srbija

Srbija je Kini strateški najznačajnija država na području Zapadnog Balkana te predstavlja *sidrište* iz kojeg će se prelijevati njezina meka moći na ostatak regije. Rusija na isti način djeluje prema Beogradu, a Srbija za nju predstavlja bazu iz koje pokušava projicirati svoju meku moć prema ostatku regije u cilju usporavanja euroatlantske integracije država Zapadnog Balkana. Zasad se Kina i Rusija nisu sukobile oko zone utjecaja nad Srbijom, što je zanimljiva činjenica. Srbija je nekonolidirana demokracija, s političkom elitom koja pokušava održavati ravnotežu između Zapada i Rusije što je čini podložnom kineskoj mekoj i oštroj moći. Balansiranje je za Srbiju postalo teže nakon invazije Rusije na Ukrajinu. Za razliku od Grčke, Kinu i Srbiju povezuje i zajednički politički interes – onemogućavanje da Kosovo postane punopravna članica UN-a. Kina se protivi punom priznanju Kosova jer bi ono imalo političke posljedice na njezine sporove s Tibetom i Tajvanom. Kina i Srbija su 2009. godine sklopile strateško partnerstvo. Dvije države povezuje i stradanje kineskih diplomata za vrijeme NATO-ovog bombardiranja Beograda 1999. Kina smatra kako bombardiranje kineskog veleposlanstva 1999. nije bilo slučajno (CEAS, 2019: 37). Srbija ima i posebno državno tijelo zaduženo za suradnju s Kinom i Rusijom (Ibid: 12). Zbog navedenih činjenica, loše gospodarske situacije te dojma javnosti kako su Kina i Rusija „veliki prijatelji“, kineski politički i gospodarski utjecaj u Srbiji je vrlo probojan. Značaj „prijateljstva“ očigledan je nakon ruske invazije na Ukrajinu i odbijanja Srbije da uvede sankcije „prijatelju“. Uz

političku i gospodarsku suradnju, Kina sa Srbijom surađuje i u sigurnosnom i vojnom području. Ova snažna politička povezanost Kine i Srbije čini ju specifičnom u usporedbi s ostalim državama Zapadnog Balkana.

Predsjednica Vlade Srbije Ana Brnabić izjavila je 2019. „da su ukupne kineske investicije u projekte koji su realizirani, na kojima se radi i koji se planiraju dosegle 10.2 milijarde eura“ (CEAS, 2019: 9). U 2022. godini, dok su drugdje investicije u sklopu Pojasa i puta stagnirale, u Srbiji su se povećale za 1,9 milijardi eura (Avakumović, 2022).

Dvije značajne kineske akvizicije u području strateških industrija u Srbiji, prema „grčkom modelu“, su preuzimanje Željezare Smederevo i Rudarsko-topioničarskog bazena Bor. Naime, kineska tvrtka *Hesteel Group*, najveći svjetski proizvođač čelika (Energypress, 2016), kupila je 2016. Željezaru Smederevo za 46 milijuna eura te se obvezala uložiti dodatnih 300 milijuna eura u njen razvoj. Kinesko vlasništvo nad Željezalom Smederevo zabrinulo je Europsko udruženje proizvođača čelika (EUROFER) zbog mogućnosti da se posredstvom željezare prethodno uvezeni kineski proizvodi izvezu u EU (Radio Slobodna Evropa, 2016), jer Kina ovakvim akvizicijama i praksama zaobilazi trgovinska ograničenja (carine, kvote) na izvoz. Kina također usporava vlastitu proizvodnju čelika i usmjerava se na preseljenje metalurške industrije van svojih granica, što je dio kineske politike prelaska na zelenije tehnologije. Sredinom 2019. godine započeli su radovi na novom ekološkom postrojenju Željezare za aglomeraciju čestica koje zagađuju okoliš u vrijednosti od 120 milijuna eura (Aljazeera, 2019). Iste godine započeli su radovi i na izgradnji luke Smederevo (na Dunavu) i industrijske zone Smederevo, zasebnom teretnom željeznicom povezanom s europskim Koridorom 10 (eKapija, 2019). Povezivanje s paneuropskim Koridorom 10, koji povezuje Austriju i Grčku te se grana prema Mađarskoj, ilustrira strateško investiranje Kine u Srbiju, kojim ona stvara kontrolu nad središnjim dijelom koridora. „EU je izrazila bojazan da Srbija neće prestati neslužbenim kanalima subvencionirati i pomagati Željezari, što bi bilo suprotno propisima. Jedan od neslužbenih načina financijske podrške kineskoj kompaniji je taj da građani Srbije subvencioniraju Željezaru putem nerealno niske cijene struje, zbog čega Elektroprivreda Srbije nema sredstava da sama gradi nove objekte, nego mora od Kine uzeti kredit (u iznosu od 700 milijuna eura) za izgradnju nove termoelektrane u Kostolcu, koja će kineskim investitorima u Smederevu jeftino prodavati struju“ (CEAS, 2019: 21). *China Machinery Engineering Corporation* (CMEC) započela je 2017. radove na trećem bloku Termoelektrane Kostolac (na ugljen) snage 350 megavata, vrijednosti 613 milijuna eura. Izgradnju kreditira kineska Exim banka. U sklopu projekta gradi se lučko

pristanište na Dunavu kao i željeznička pruga (Poslovni dnevnik, 2017; Energetika-net.com, 2017). Izneseno je pokazatelj kako politika može pogodovati Kini na štetu vlastitih interesa.

Drugi kineski strateški projekt u Srbiji je akvizicija Rudarsko-topioničarskog bazena Bor (RTB Bor). Kineska kompanija *Zijin Mining Group* postala je 2018. godine vlasnik 63% RTB Bor za oko 1,26 milijardi eura (Poslovni dnevnik, 2018), a to ulaganje nije bilo slučajno. Naime, iste godine navedena kineska kompanija kupila je za 1.4 milijarde eura kanadsku tvrtku *Nevsun* koja je imala pravo na istraživanje nalazišta bakra Čukaru Peki u Boru (Poslovni dnevnik, 2018a). Godinu dana kasnije *Zijin* kupuje donju zonu rudnika bakra i zlata Čukaru Peki od američke tvrtke *Freeport-McMoRan* za 390 milijuna eura te tako postaje 100% vlasnik rudnika (Poslovni dnevnik, 2019). Iz ova dva primjera vidljivo je kako je Kina planski zaokružila stratešku investiciju u sektoru metalurgije u Srbiji, što joj olakšava plasiranje sekundarnih roba u EU iz Srbije.

Brojni infrastrukturni projekti Kine u Srbiji uključuju sljedeće:

- Pupinov most koji spaja Borču i Zemun, a kojeg je 2014. izgradila kineska tvrtka *China Road and Bridge Corporation (CRBC)*. Vrijednost mosta je 170 milijuna eura, od kojih je 85% osigurano kineskim kreditom na 15 godina s kamatom od 3% (Lobi-info.rs, 2013).
- Autocesta Obrenovac – Ljig, koja je otvorena 2019. Vrijednost projekta je bila 430 milijuna eura, sredstva je osigurala Exim banka uz kamatu od 2%, a autocestu je gradila kineska kompanija *Shandong Hi-Speed Group* (Blic.rs, 2019).
- Autocesta Novi Beograd – Surčin projekt je vrijednosti 70 milijuna eura. Projekt financira kineska Exim banka, a dionicu će graditi *China Communications Construction Co (CCCC)* (Blic.rs, 2019a).
- Autocesta Surčin – Obrenovac, čija vrijednost dionice iznosi 233 milijuna eura. Ovu dionicu također kreditira Exim banka te gradi CCCC (Poslovni dnevnik, 2016).
- Autocesta Požega (Srbija) – Boljare, duljine 107 kilometara i vrijednosti od oko 1,5 milijardi eura, a gradit će je kineska CCCC (RTS, 2018).
- Autocesta Novi Sad – Ruma, cijena gradnje 47,7 kilometra ceste iznosi 606 milijuna eura, po čemu je gradnja ove dionice najskuplja u Srbiji te iznosi oko 12,7 milijuna eura po kilometru. Izvođač radova bit će kineski CRBC (Mitrovica.info, 2022).

- Beogradska obilaznica (20,4 km) vrijednosti 207 milijuna eura, a gradit će je *Power Construction Corporation* i azerbejdžanski podizvođač *Azvirt*. Projekt će se realizirati primarno zajmom Exim banke (Poslovni dnevnik, 2018b).
- Brza željeznička pruga Beograd – Budimpešta (dio željeznickog pravca Budimpešta – Beograd – Skopje – luka Pirej) bit će na području Srbije rekonstruirana u tri etape. Prvi dio Beograd – Stara Pazova (34,5 km), vrijednosti 268 milijuna eura, financiran je kreditom Exim banke, a izvođači radova bili su *China Railway International Corporation* i *CCCC* (eKapija, 2017; Blic.rs, 2017). Drugi dio dionice Stara Pazova – Novi Sad (40 km) financiran je ruskim kreditom vrijednosti 585 milijuna eura, a gradila ga je ruska željeznica *RZD International LLC* (Pluton Logistics, 2023). U ožujku 2022. puštena je u promet brza željeznica Beograd – Novi Sad. Treću dionicu (108 km) vrijednosti 943 milijuna eura kreditirat će Exim banka te graditi *China Railway International Corporation* i već spomenuti *CCCC*, a završetak radova se očekuje 2024 (RTV, 2022; N1, 2018). Navedeni projekt primjer je rusko-kineske suradnje u Srbiji.
- Rekonstrukcija pruge Beograd – Niš – Preševo (granica sa Sjevernom Makedonijom) u procijenjenoj vrijednosti od oko 4,3 milijardi eura. Prugu će rekonstruirati kineski CRBC (eKapija, 2021).
- Projekt Beogradskog metroa zajedno će provesti kineske i francuske kompanije. Francuske tvrtke *Almstom* i *Egis Rail* će isporučiti opremu potrebnu za rad metroa u vrijednosti od oko 454 milijuna eura, dok će kineska tvrtka *Power China* izvoditi građevinske radove. Trošak radova na izgradnji infrastrukture se procjenjuje na oko 4,4 milijarde eura. Zanimljivost ovog projekta je što se proveo bez javnog natječaja te je rezultat trilateralnog dogovora između Kine, Francuske i Srbije (Radio Slobodna Evropa, 2021). Uz suradnju s Rusijom, Kina na području Srbije surađuje i s europskim državama.
- Toplovod Obrenovac – Novi Beograd vrijednosti 194 milijuna eura izvodit će *Power China*, a kreditirat će Exim banka (Nova.rs, 2020).
- Beogradski pročištač otpadnih voda, vrijednosti između 800-900 milijuna eura, gradit će *China Machinery Engineering Corporation* (CMEC) (N1, 2020).
- Kineska tvrtka *Shandong Linglong Tire* gradi svoju prvu tvornicu guma u Europi u Zrenjaninu. Projekt je započeo 2019., a

vrijednost mu je 900 milijuna eura. Projekt treba biti realiziran do 2025., a očekuje se proizvodnja oko 13 milijuna komada guma godišnje (List Zrenjanin, 2023).

Kompanija CRBC realizirat će izgradnju Srpsko-kineskog industrijskog parka Mihajlo Pupin u Beogradu ukupne vrijednosti od oko 300 milijuna eura. Park se proteže na 320 hektara te bi trebao privući kineske visokotehnološke tvrtke (BIZLife, 2021). Iz navedenoga razvidan je raspon planiranih i provedenih infrastrukturnih projekata Kine u Srbiji. Vidljivo je također da Kina koristi široki spektar svojih tvrtki kako bi potakla njihovu poslovnu aktivnost. Broj projekata i njihovi iznosi upućuju i na vjerojatnu dugoročnu kreditnu izloženost Srbije prema Kini.

Uz infrastrukturne projekte došlo je i do promjena na srpskom financijskom tržištu te je tako *Bank of China* 2017. otvorila svoju podružnicu u Beogradu (B92, 2017). Uz navedeno, Kina i Srbija surađuju u područjima sigurnosti, obrane i kulture. Tako su kompanija *Huawei* i Srbija pokrenuli suradnju u području sigurnosti te je početkom 2019. počelo postavljanje oko tisuću sigurnosnih kamera navedene tvrtke u Beogradu, koje imaju mogućnost prepoznavanja lica i tablica automobila, a kritičari tvrde da će to ugroziti prava i slobode građana. Ovaj sustav vlasti Srbije lako mogu zloupotrijebiti, npr. u slučajevima prosvjeda (Hiljade.kamera.rs, 2020). Kina već koristi sustav kamera s tehnologijom biometrije u svojim gradovima kako bi rangirala svoje građane u „kaste“ temeljem već spomenutog sustava „socijalnih bodova“. Svaki prekršaj ili digresija od onoga poželjnog i dopuštenog od Komunističke partije rezultira gubitkom bodova, što za sobom povlači gubitak određenih prava i pogodnosti. Današnje tehnologije omogućuju autoritarnim režimima gotovo potpunu kontrolu nad životima svojih građana prema uzoru distopija iz djela znanstvene fantastike (Canales & Mok, 2022).

Telekom Srbije i *Huawei* su 2016. potpisali višegodišnji ugovor o nabavi opreme za modernizaciju fiksne telekomunikacijske mreže Srbije vrijedan 166 milijuna eura (CEAS, 2019: 29-30). *Huawei* je godinama na meti kritika zapadnih država zbog netransparentnosti u poslovanju i mogućnosti da se proizvodi ove tvrtke koriste za špijunažu. Naime, kineska vlast temeljem zakonske regulative ima mogućnost da od kineskih kompanija zatraži pristup podacima i komunikacijama njihovih korisnika (Kharpal, 2019).

Na području vojne suradnje Srbija s Kinom provodi zajedničke vojne vježbe te od nje nabavlja vojnu opremu. Tako je 2019. kupila 9 borbenih bespilotnih letjelica *Chengdu Pterodactyl-1* s mogućnošću nabavke još 15. Cijena nabavke nije objavljena, no vrijednost jednog

takvog drona je oko 900 tisuća eura. Stručnjaci *Chengdu Pterodactyl-1* smatraju jeftinom (no, kvalitetnom) kineskom verzijom američke bespilotne letjelice MQ-1 Predator čija je vrijednost oko 18 milijuna eura (Pickrell, 2019; Ritsick, 2020). Srbiji je 2022. Kina isporučila protuzračni raketni sustav HQ-22/FK3, kinesku verziju ruskog sustava S-300 te se nagađa da je Srbija naručila i borbene bespilotne letjelice tipa *Wing Loong 2F* (Majetić, 2022; DW, 2022).

U području kulturne suradnje Kina djeluju prvenstveno putem Konfucijevog instituta koji je u Srbiji osnovan 2006., a učenje kineskog jezika moguće je na fakultetima u Beogradu i Novom Sadu. *Human Rights Watch* je 2019. sveučilišta upozorio na negativne aspekte suradnje s Konfucijevim institutom, smatrajući da je njegovo djelovanje nespojivo s akademskim slobodama te da je Institut zapravo produžena ruka Komunističke partije Kine (CEAS, 2019: 15-16).

Razvidno je kako se Srbija financijski, gospodarski, tehnološki i vojno oslanja na Kinu, što Kini omogućuje daljnje širenje za sada meke moći u Srbiji. S druge strane, vidljivo je kako Srbija za Kinu predstavlja drugo sidrište u Jugoistočnoj Europi te primarno na području Zapadnog Balkana.

Bosna i Hercegovina

Bosna i Hercegovina (BiH) je država s tri konstitutivna naroda, dva entiteta i jednim distriktom te je ujedno i međunarodni protektorat na čelu kojeg je Visoki predstavnik koji svoju moć provodi temeljem takozvanih Bonnskih ovlasti (Radio Slobodna Evropa, 2021a). Ovlasti mu omogućuju da smjenjuje političke lidere te nameće zakone. BiH od općih izbora 2018. na razini entiteta, točnije u Federaciji BiH (FBiH) nije formirala vlast, nego je entitet vodila tehnička vlada izabrana 2014. godine. Nakon izbora 2022. i dalje nije sigurno hoće li biti izabrana nova vlada zbog političkih blokada. Stoga zasada tehnička vlada nastavlja s radom. Uz to što navedeno pokazuje demokratski deficit države, također ilustrira i njezinu nefunkcionalnost (Faktor, 2023; Stanišić, 2023).

Srbijanske političke elite glavni su zagovaratelji suradnje s Kinom i Rusijom u BiH. Čelnik Republike Srpske Milorad Dodik uz austrijskog kancelara i predsjednika Bjelorusije je jedini europski politički lider koji se sastao s Vladimirom Putinom nakon početka ruske invazije na Ukrajinu (Klix.ba; 2022). Kineska gospodarska aktivnost u BiH intenzivirala se pokretanjem inicijative Pojas i put, prvenstveno s naglaskom na energetiku, gradnju termo i hidroelektrana.

Kineski projekti u BiH na području energetike obuhvaćaju:

- Izgradnju Bloka 7 Termoelektrane Tuzla, što je projekt vrijednosti oko 700 milijuna eura, a trebao bi ga graditi kineski konzorcij, no EU je 2019. upozorila BiH da ovo kinesko ulaganje nije u skladu s pravilima Sporazuma o energetske zajednici EU (Indikator.ba, 2019). Političke vođe u BiH moraju odlučiti hoće li odustati od projekta (Radio Slobodna Evropa, 2022).
- Izgradnju Termoelektrane Banovići, projekt koji bi trebao izvoditi kineski *Dongfang Electric Corporation (DEC)*. Ukupna vrijednost projekta iznosi 412,4 milijuna eura, a kreditirat će ga Exim banka. Upitna je gospodarska logika projekta jer je udaljen samo 30 kilometra od Termoelektrane Tuzla. S druge strane, projekt je i ekološki upitan jer bi elektrana koristila ugljen, kao i Termoelektrana Tuzla (Energetika-net.com, 2017a; Vrdoljak, 2019).
- Projekt rudnika i termoelektrane Kamengrad, vrijedan 766 milijuna eura, kojeg treba graditi kineska tvrtka *China Energy Group*, a financirat će se kreditom kineske banke (Poslovni.hr, 2018).
- Termoelektranu Gacko 2, procijenjene vrijednosti veće od 510 milijuna eura, koju će graditi *CMEC*. Ovaj projekt je jedan od najvećih infrastrukturnih projekata u Republici Srpskoj, a njegovu realizaciju usporila je pandemija COVID-19 (Energija Balkana, 2022).
- Termoelektranu i rudnik Stanari vrijednosti 560 milijuna eura. Projekt je realizirala kompanija *Dongfang*, a kreditirala kineska banka *China Development Bank* (Poslovni dnevnik, 2022).

Na području infrastrukturnih projekata *China Shandong International Economic & Technical Cooperation Group* dobila je koncesiju od 30 godina na izgradnju autoceste Banja Luka - Prijedor - Novi Grad (prva faza Banja Luka - Prijedor). Projekt je vrijedan 297 milijuna eura. Ugovor između vlade RS-a i kineske tvrtke je tajan, a u javnosti su iznesene sumnje o potencijalnoj korupciji vezanoj za projekt (Augustinović, 2022; Faktor, 2018). Na istom pravcu kineska će kompanija rekonstruirati i željezničku prugu vrijednosti 241 milijun eura (Business magazine, 2017). *China Sinopharm International Corporation* gradi bolnicu u Doboju vrijednu oko 53 milijuna eura (RTRS, 2021), a projekt bi trebao biti završen krajem 2023. Dionicu koridora 5C (Budimpešta - Ploče) Počitelj – Zvirovići vrijednu oko 100 milijuna eura grade *China State Construction Engineering Corporation*, *AzVirt*, *Sinohydro Corporation* (iz Azerbajdžana) i *Power China Road and Bridge Group*, a kreditira Europska investicijska banka (Poslovni dnevnik, 2018c).

Ministarstvo obrane Kine doniralo je 2017. vojnu opremu ukupne vrijednosti 1.3 milijuna eura za potrebe Oružanih snaga BiH (Bljesak.info, 2017). Na području kulture, u BiH djeluje Konfucijev institut, a u Republici Srpskoj u škole je uveden kineski jezik (N1, 2019).

Kako je vidljivo, kineske investicije u BiH velikim dijelom su usmjerene na područje energetike. Osim projekta Termoelektrane Stanari, projekti u ovom sektoru su još u prvim fazama provedbe. Razlog tome su dijelom pandemija COVID-19 te sporni način odlučivanja i nefunkcionalnost institucija u BiH. Trenutna energetska kriza u Europi nakon ruske invazije na Ukrajinu i vraćanja Njemačke ugljenu (pri tome ignorirajući vlastitu i EU „zelenu“ regulativu) mogu biti faktori koji će ubrzati projekte u područjima energetike na cijelom području Zapadnog Balkana. Gotovo je sigurno kako će EU u budućem razdoblju biti fokusiran na osiguravanje novih izvora energenata, kao i razvoj dodatnih kapaciteta u proizvodnji električne energije. Navedeno će dodatno dobiti na značaju nakon uvođenja 5G tehnologija koje će iziskivati dodatne kapacitete električne energije, kao i značajniji prelazak na električna prijevozna sredstva. Na tragu navedenog, kineske tvrtke *China National Technical Import & Export Corporation* i *Powerchina Resources* planiraju izgraditi vjetroelektranu Ivovik vrijednu 130 milijuna eura (Poslovnih.hr, 2021). I u slučaju BiH vidljiv je strateški pristup Kine.

Crna Gora i Sjeverna Makedonija

Kineske investicije u Crnoj Gori i Sjevernoj Makedoniji dobri su primjeri negativnih posljedica koje projekti Pojasa i puta mogu imati u državama Zapadnog Balkana. Kineski CRBC gradi autocestu Bar – Boljare vrijednosti 3 milijarde eura, dužine 160 km. Exim banka je 2014. za gradnju prve dionice duge 41 km odobrila kredit od 809 milijuna eura. Kredit je izdan u američkim dolarima pa je zbog valutnih promjena 2019. porastao za 20%, odnosno 100 milijuna eura. Ovaj projekt je 2019. povećao udio duga u BDP-u Crne Gore s 59% na 78%. Slijedom navedenog, Vlada Crne Gore bila je prisiljena povećati poreze i zamrznuti plaće u javnom sektoru. Prema pisanju crnogorskih medija, država je dio državnog teritorija dala Exim banci kao jamstvo za vraćanje kredita (Žabec, 2019). Crna Gora bila je na rubu kreditne zamke 2021. kada nije mogla servisirati svoje dugove prema Kini. Tada je crnogorski predsjednik vlade Dritan Abazović zatražio od EU da Crnoj Gori pomogne refinancirati kredit kako bi se mogao „prekinuti kineski utjecaj” (DW, 2022a). Crna Gora je uspjela refinancirati dug uz pomoć njemačke, francuske i američke banke (Ibid). Iako je sada izložena i prema za-

padnom bankarskom sektoru i prema Kini, Crna Gora zasad je uspjela izbjeći scenarij Šri Lanke.

S druge strane, Sjeverna Makedonija je primjer netransparentnosti i korupcije koja prati Pojas i put. Kina nastupa izravno i većina bilateralnih ugovora nije dostupna javnosti ili su klasificirani kako tajni. Kineska kompanija *Sinohydro* izgradila je autoceste Miladinovci – Štip i Kičevo – Ohrid, ukupne vrijednosti oko 580 milijuna eura. Exim banka je pritom odobrila kredit Vladi Sjeverne Makedonije. U izvođenju radova i projektiranju autocesta došlo je do grešaka, što je povećalo cijenu izgradnje za 120 milijuna eura. Ovaj projekt obilježila je afera oko korupcije. Naime, za gradnju autocesta nije proveden javni natječaj, a prema tajnim snimkama razgovora koje su dospjele u javnost, tadašnji predsjednik Vlade Sjeverne Makedonije Nikola Gruevski navodno je primio mito od tvrtke *Sinohydro* (Kristinovska, 2019). *Sinohydro* je na službenim strancima iznio pa uklonio puno manju vrijednost za izgradnju obje autoceste (manje od 100 milijuna eura), što baca sumnju da je stvarna cijena izgradnje manja od visine izdanog kredita. U većini projekata Kinezi dovode svoje radnike, materijale i tehnologiju pa je moguće da je stvarna cijena radova puno manja od izdanih kredita. Kina ima apsolutni monopol u predlaganju, kreditiranju i izvođenju projekata, pa je stoga prostor za manipulaciju i ostvarivanje maksimalnog profita izuzetno velik (Net.hr, 2017; SeeNews, 2019; EurasiaReview, 2019; Republika, 2019).

Crna Gora i Sjeverna Makedonija dobro ilustriraju kako kineske investicije ulaze u područje politike tj. gospodarske suverenosti i vladavine prava.

Zaključak

Kineski pristup Zapadnom Balkanu određen je njezinim geostrateškim položajem i rivalstvom sa SAD-om. Zapadni Balkan je samo dio, no strateški važan dio, projekta Pojas i put, koji je dio šireg kineskog plana jačanja i projiciranja svoje moći u okviru svog strateškog rivalstva sa SAD-om. Sukob „Zapada i Istoka“ i blokova podjela koja je postala sve vidljiva nakon ruske invazije na Ukrajinu oblikovat će ovaj proces i buduće djelovanje Kine kao i SAD-a.

Uz to što predstavlja vrata Europe, Zapadni Balkan je politički turbulentno i nekonsolidirano područje što Kini značajno olakšava širenje meke moći. U narednim godinama vrlo je vjerojatno kako će biti vidljivi sve češći primjeri kineskog političkog uplitanja na ovom području. Rat u Ukrajini, posljedično slabljenje Rusije te njezina ovisnost o Peking, kao i intenziviranje rivalstva Kine i SAD-a pogoduju ubrzanju širenja

moći Kine na Zapadnom Balkanu. Iako je EU geografski puno bliža Zapadnom Balkanu od Kine, pandemija COVID-19 (izvanredna situacija kao i rat u Ukrajini) pokazala je kako se države ove regije više mogu osloniti na Kinu nego na EU u kriznim situacijama, što je bila velika strateška pobjeda meke moći Kine. EU perspektiva Zapadnog Balkana mjeri se u desetljećima jer EU nije spremna za proširenje kao ni države regije. Ovo Kini ostavlja dovoljno vremena za daljnje cementiranje svoje prisutnosti i meke moći na ovom području. Kako je rad pokazao, Kina je već izgradila čvrste temelje gospodarske i financijske prisutnosti u ovom dijelu Europe. Stoga Kina neće „odustati“ od Zapadnog Balkana zbog njegove strateške važnosti u okviru Pojasa i puta, osobito u kontekstu sukobljenog bipolarnog svijeta koji je realnost i opće vidljiva činjenica nakon ruske invazije na Ukrajinu.

Borko Ivanković*

Chinese presence in the Western Balkans in the context of a conflicted multipolar world

145

Borko Ivanković
*Kineska prisutnost
na Zapadnom
Balkanu u kontekstu
sukobljenog
multipolarnog svijeta*

SUMMARY: China is the fastest growing economic, technological and military power in the twenty-first century. Its activities are strategic and planned, and so is its approach to the Western Balkans. China's growing power has brought it into conflict with the US. The reason for this conflict partly lies in Thucydides trap and partly in the offensive realism, as this paper shows. This conflict is still in latent stage, with sporadic open confrontations (such as economic war from 2018). Both countries act asymmetrically towards each other. China's global strategic project Belt and Road Initiative is part of its positioning toward the US, as well as the basis of its future economic growth. The Western Balkans is an important part of the Belt and Road Initiative because of its geostrategic position, as it represents the gateway to Europe. Chinese projects as part of Belt and Road Initiative in the Western Balkans demonstrate China's strategic approach to this region. The lack of a European perspective of the countries of the Western Balkans and their inherent instability enables the expansion of China's soft power in this area.

KEYWORDS: China, Belt and Road, Western Balkans, soft power, geostrategic

* Borko Ivanković, PhD student, Faculty of Political Science, University of Zagreb, E-MAIL: borko.ivankovic@hotmail.com

Literatura

- Aljazeera. 2019. *Novo postrojenje za čistiji zrak u Smederevu*. <https://balkans.aljazeera.net/videos/2019/7/24/novo-postrojenje-za-cistiji-zrak-u-smederevu> (20.08.2022.)
- Araszkiwicz, Adam 2021. The Concept of China's Peaceful Rise and Offensive Realism. *Przegląd Strategiczny*, 14: 297-312.
- Augustinović, Marija. 2022. Tajni ugovor oko kineskog autoputa u BiH. *Radio Slobodna Evropa* (06.07.2022.) <https://www.slobodnaevropa.org/a/radovi-kinezi-autoput-banjaluka-prijedor/31929665.html> (21.08.2022.)
- Avakumović, Marijana. 2022. *Kineske investicije opadaju na putu svile, ali ne i u Srbiji*. <https://www.politika.rs/sr/clanak/513214/Kineske-investicije-opadaju-na-putu-svile-ali-ne-i-u-Srbiji> (20.08.2022.)
- B92. 2017. *Stigla Kineska banka; Nikolić: Dinpig i ja....* <https://www.b92.net/biz/vesti/srbija/stigla-kineska-banka-nikolic-dinping-i-ja-foto-1222521> (20.08.2022.)
- Baltensperger, Michael i Dadush, Uri. 2019. The Belt and Road turns five. *Brugel*, 1: 1-15.
- Bastian, Jens. 2017. *The potential for growth through Chinese infrastructure investments*
- BBC. 2019. *How much of Europe does China own?.* <https://www.bbc.com/news/world-47886902> (06.08.2022.)
- BIZLife. 2021. *Srpsko-kineski industrijski park „Mihajlo Pupin“ na 300 ha i sa 25.000 radnih mesta*. <https://bizlife.rs/srpsko-kineski-industrijski-park-mihajlo-pupin-na-300-ha-i-sa-25-000-radnih-radnih-mesta/> (20.08.2022.)
- Biznisinfo. 2019. Kina najveći kreditor zemalja u razvoju. <https://www.biznisinfo.ba/kina-najveci-kreditor-zemalja-u-razvoju> (18.06.2022.)
- Blic.rs. 2017. *Počinje obnova pruge – Za pet godina, vozom od Beograda do Budimpešte za tri sata*. <https://www.blic.rs/biznis/pocinje-obnova-pruge-za-pet-godina-vozom-od-beograda-do-budimpeste-za-tri-sata/hgrc1k4> (20.08.2022.)
- Blic.rs. 2019. *Deonica Obrenovac-Ljig košta 7 miliona evra po kilometru*. <https://www.blic.rs/biznis/vesti/deonica-obrenovac-ljig-kosta-7-miliona-evra-po-kilometru/wbex731> (20.08.2022.)
- Blic.rs. 2019a. *Kinezi grade deonicu Novi Beograd-Surčin – Vrednost projekta 70 miliona dolara, radovi gotovi do kraja 2021*. <https://www.blic.rs/biznis/vesti/kinezi-grade-deonicu-novi-beograd-surcin-vrednost-projekta-70-miliona-dolara-radovi/5v44h8y> (20.08.2022.)
- Bljesak.info. 2017. *Kina donira 2,5 milijuna KM za vojnu pomoć BiH*. <https://bljesak.info/vijesti/flash/Kina%20donira%202,5%20milijuna%20KM%20za%20vojnu%20pomo%C4%87%20BiH/220860> (21.08.2022.)
- Business magazine. 2017. *Uskoro gradnja autoputa Banja Luka-Novi Grad*. <http://business-magazine.ba/2017/11/27/uskoro-gradnja-autoputa-banja-luka-novi-grad-2/> (21.08.2022.)
- Canales, Katie & Mok, Aaron. 2022. *China's 'social credit' system ranks citizens and punishes them with throttled internet speeds and flight bans if the Communist Party deems them untrustworthy*. <https://www.>

- businessinsider.com/china-social-credit-system-punishments-and-rewards-explained-2018-4 (01.04.2022.)
- Centar za evroatlanske studije (CEAS). 2019. *Rašomon, Analiza bilateralnih odnosa Srbije i Kine i njihov uticaj na nastavak demokratizacije, EU integraciju i saradnje Srbije sa NATO i zemljama članicama*. Beograd: Centar za evroatlanske studije.
- Chandran, Nyshka. 2017. *China can make its Belt and Road project more successful if it taps locals, experts say*. <https://www.cnbc.com/2018/09/14/china-must-do-more-to-tap-locals-in-belt-and-road-initiative-panel.html> (11.07.2022.)
- ChinaPower. 2021. *How is China Modernizing its Navy?*. <https://chinapower.csis.org/china-naval-modernization> (05.08.2022.)
- CICIR (China Institutes of Contemporary International Relations). 2019. <http://www.cicir.ac.cn/NEW/en-us/opinion.html?id=a07b04bf-4abe-4574-9393-dc9cc2869fe> (19.08.2022.)
- Dalio, R. 2021. *Principles for dealing with the changing world order*. New York: Avid Reader Press.
- Denoon, David B. H. (ed.) 2021. *China's Grand Strategy - A Roadmap to Global Power?* New York: New York University Press.
- Devonshire-Ellis, Chris. 2019. *Who is Financing the New Economic Silk Road?*. <https://www.silkroadbriefing.com/news/2019/07/10/financing-new-economic-silk-road/> (05.08.2022.)
- Drinhausen, Katja & Legarda, Helen. 2022. „Comprehensive national Security“ Unleashed, How Xi's approach shapes China's policies at home and abroad. *MERICCS CHINA MONITOR*.
- DW. 2022. *Kinesko oružje Srbije – raste zabrinutost Zapada*. <https://www.dw.com/hr/kinesko-oru%C5%BEje-srbiji-raste-zabrinutost-zapada/a-61462755> (21.08.2022.)
- DW. 2022a. *Njemački list: Crnogorska autocesta vodi u dužničku zamku*. <https://www.dw.com/hr/njema%C4%8Dki-list-crnogorska-autocesta-vodi-u-kinesku-du%C5%BEni%C4%8Dku-zamku/a-62563061> (22.08.2022.)
- Economist Intelligence. 2017. *Inaugural Belt and Road Forum held in Beijing*. http://country.eiu.com/article.aspx?articleid=1765425360&Country=Tanzania&topic=Politics&subtopic_4 (05.08.2022.)
- eKapija. 2017. *Sa Exim bankom potpisan sporazum o zajmu za prugu Beograd-Budimpešta od 297,6 mil USD*. <https://www.ekapija.com/news/1759338/sa-exim-bankom-potpisan-sporazum-o-zajmu-za-prugu-beograd-budimpešta-od> (20.08.2022.)
- eKapija. 2019. *U septembru 2019. tender za izgradnju Luke Smederevo - Teretna pruga do buduće industrijske zone biće završena za 7 dana*. <https://www.ekapija.com/news/2609536/u-septembru-2019-tender-za-izgradnju-luke-smederevo-teretna-pruga-do-buduće> (20.08.2022.)
- eKapija. 2021. *Pruga od Beograda ka Severnoj Makedoniji gradiće se bez dugo planirane nove deonice do Velike Plane - Dupliraju se koloseci preko Mladenovca*. <https://www.ekapija.com/infrastructure/3258077/pruga-od-beograda-ka-severnoj-makedoniji-gradice-se-bez-dugo-planirane-nove> (20.08.2022.)

- Energetika-net.com. 2017. *Počela gradnja novog bloka u TE Kostolac*. <http://www.energetika-net.com/vijesti/energetsko-gospodarstvo/pocela-gradnja-novog-bloka-u-te-kostolac-25770> (20.08.2022.)
- Energetika-net.com. 2017a. *Neodgovorena pitanja za bosanske nove 'ugljenare'*. <http://www.energetika-net.com/vijesti/energetsko-gospodarstvo/neodgovorena-pitanja-za-bosanske-nove-ugljenare-25557> (21.08.2022.)
- Energija Balkana. 2022. *Izgradnja TE Gacko 2 – spora ali dostizna*. <https://energijabalkana.net/izgradnja-te-gacko-2-spora-ali-dostizna/> (21.08.2022.)
- Energypress. 2016. *Srbija prodala željezaru Smederevo za 46 milijuna eura*. <https://www.energypress.net/srbija-prodala-zelezaru-smederevo-za-46-milijuna-eura/> (20.08.2022.)
- Eurasia.review. 2019. *EU Accession Will Challenge North Macedonia's China Deals*. <https://www.eurasiareview.com/14052019-eu-accession-will-challenge-north-macedonias-china-deals-oped/> (22.08.2022.)
- Faktor. 2022. *Kineski "Šandong" dobio koncesiju za izgradnju autoputa Banja Luka – Prijedor*. <https://faktor.ba/vijest/kineski-sandong-dobio-koncesiju-za-izgradnju-autoputa-banja-luka-prijedor/5419> (21.08.2022.)
- Faktor. 2023. *Šampion blokada sramotno optužuje SDA: Šta je sve Čović zaustavljao u BiH i FBiH*. <https://faktor.ba/vijest/sampion-blokada-sramotno-optuzuje-sda-sta-je-sve-covic-zaustavljao-u-bih-i-fbih/190418> (01.04.2023.)
- Gupta, Shishir. 2022. *BRI loses steam, no fresh Chinese investment post-Covid pandemic*. <https://www.hindustantimes.com/world-news/bri-loses-steam-no-fresh-chinese-investment-post-covid-pandemic-101660102248286.html> (14.08.2022.)
- Hanemann, Thilo; Huotari, Mikko & Kratz, Agatha. 2019. *Chinese FDI in Europe: 2018 trends and impact of new screening policies*. <https://www.merics.org/en/report/chinese-fdi-europe-2018-trends-and-impact-new-screening-policies> (09.08.2022.)
- Hiljade.kamera.rs. 2020. <https://hiljade.kamera.rs/sr/hronologija/> (21.08.2022.)
- in Central and South-Eastern Europe along the "Balkan Silk Road"*. <https://www.ebrd.com/documents/policy/the-balkan-silk-road.pdf> (15.08.2022.)
- Indikator.ba. 2019. *I Johannes Hahn upozorio na kineski kredit za Blok 7 TE Tuzla*. http://www.indikator.ba/Vijest.aspx?p=1&id=23219&na_slov=I+Johannes+Hahn+upozorio+na+kineski+kredit+za+Blok+7+TE+Tuzla (21.08.2022.)
- Jian, Zhang 2022. *The Francization of the European Union and Its Implications*. *CIR* (32(3): 27-44.
- Kaplan, Sam. 2021. *Challenging China: smart strategies for dealing with China in the Xi Jinping era*. North Clarendon: Tuttle Publishing.
- Kharpal, Arjun. 2019. *Huawei says it would never hand data to China's government. Experts say it wouldn't have a choice*. <https://www.cnbc.com/2019/03/05/huawei-would-have-to-give-data-to-china-government-if-asked-experts.html> (21.08.2022.)
- Kirshner, Jonathan. 2019. *Offensive realism, thucydides traps, and the tragedy of unforced errors: classical realism and US-China*

- relations, *China International Strategy Review* (1), 51–63.
- Klix.ba. 2022. *Dodik je jedan od rijetkih lidera iz Evrope koji se sastaje s nepoželjnim Putinom*. <https://www.klix.ba/vijesti/svijet/dodik-je-jedan-od-rijetkih-lidera-iz-evrope-koji-se-sastaje-s-nepozeljnim-putinom/220613080> (22.08.2022.)
- Kong, Veasna; Cochrane, Steven G.; Meighan, Brendan & Walsh, Matthew. 2019. *The Belt and Road Initiative—Six Years On*. <https://www.moodyanalytics.com/-/media/article/2019/belt-and-road-initiative.pdf> (16.08.2022.)
- Kristinowska, Ana. 2019. Exporting Corruption? The Case of a Chinese Highway Project in North Macedonia. *CHOICE (China Observers in Central and Eastern Europe)*. <https://chinaobservers.eu/exporting-corruption-the-case-of-a-chinese-highway-project-in-north-macedonia/> (22.08.2022.)
- List Zrenjanin. 2023. *Kompanija „Linglong“ već zapošljava radnike različitih profila*. <https://listzrenjanin.com/kompanija-linglong-vec-zaposljava-radnike-razlicitih-profila/> (20.08.2022.)
- Lobi-info.rs. 2013. *Kineski most Borča – Zemun kao za primer*. <https://www.lobi-info.rs/kineski-most-borca-zemun-u-roku/> (20.08.2022.)
- Maizland, Lindsay. 2022. *China's Repression of Uyghurs in Xinjiang*. <https://www.cfr.org/background/china-xinjiang-uyghurs-muslims-repression-genocide-human-rights> (01.04.2022.)
- Majetić, Vanja. 2022. *U Beograd je u šest aviona sletjela tajna pošiljka iz Kine. Što sve znamo o raketnom sustavu koji Vučić zove najmoćnijim srpskim oružjem?* <https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/u-beograd-je-u-sest-aviona-sletjela-tajna-posiljka-iz-kine-sto-sve-znamo-o-raketnom-sustavu-koje-vucic-zove-najmocnijim-srpskim-oruzjem-foto-20220410> (21.08.2022.)
- Mazzucchi, Nicolas. 2018. *China and European electricity networks: strategy and issues*. <https://www.frstrategie.org/web/documents/publications/notes/2018/201817.pdf> (15.08.2022.)
- Mearsheimer, J.J. 2014. *The tragedy of great power politics*. New York: W.W. Norton & Company.
- Mitrovica.info. 2022. *Kako je autoput Novi Sad – Ruma – Šabac postao najskuplji srpski koridor?*. <https://mitrovica.info/kako-je-autoput-novi-sad-ruma-sabac-postao-najskuplji-srpski-koridor/> (20.08.2022.)
- N1. 2018. *Potpisan ugovor za 108 km pruge Novi Sad – Subotica*. <https://rs.n1info.com/biznis/a402116-potpisan-ugovor-za-108-km-pruge-novi-sad-subotica/> (20.08.2022.)
- N1. 2019. *Uvodi se kineski jezik u škole u Republici Srpskoj*. <https://ba.n1info.com/vijesti/a350153-uvodi-se-kineski-jezik-u-skole-u-republici-srpskoj/> (21.08.2022.)
- N1. 2020. *Beograd dobija sistem za prečišćavanje otpadnih voda*. <https://rs.n1info.com/biznis/a562152-beograd-dobija-sistem-za-preciscavanje-otpadnih-voda/> (20.08.2022.)
- Net.hr. 2017. *Autocesta koja je doslovno rupa bez dna – Nevjerojatan slučaj koji najbolje opisuje stanje na Balkanu*. <https://net.hr/danas/svijet/autocesta-koja-je-doslovno-rupa-bez-dna-nevjerojatan-slucuj-koji-je-najbolje-opisuje-balkan-909015f0>

- b1c1-11eb-bd56-0242ac140016/ (22.08.2022.)
- Nova.rs. 2020. *Potvrđen zajam za toplovod Obrenovac – Novi Beograd*. <https://nova.rs/vesti/biznis/potvrden-zajam-za-toplovod-obrenovac-novi-beograd/> (20.08.2022.)
- Nye, Joseph S. Jr. 2004. *Soft Power, The Means to Success in World Politics*. New York: Public Affairs.
- Peng, Yuan. 2022. Strategic Thinking on the Path of National Security with Chinese Characteristics. *CIR* 32(3): 1-26.
- Pickrell, Ryan. 2019. *Chinese combat drones are cheap but effective, and they are headed to Europe*. <https://www.businessinsider.com/chinese-combat-drones-to-fly-in-europe-2019-9> (21.08.2022.)
- Pluton Logistics. 2023. *Rusi grade nove pruge u Srbiji i dispečerski centar*. <https://plutonlogistics.com/zeleznicki-transport/rusi-grade-nove-pruge-u-srbiji-i-dispecerski-centar/> (20.08.2022.)
- Poslovni dnevnik. 2016. *Kineski CCCG gradi autocestu od Surčina do Obrenovca*. <https://www.poslovni.hr/svijet/kineski-cccc-gradi-autocestu-od-surcina-do-obrenovca-315107> (20.08.2022.)
- Poslovni dnevnik. 2017. *Kineski CMEC počeo gradnju 3. bloka TE Kostolac*. <http://www.poslovni.hr/svijet-i-regija/kineski-cmec-poceo-gradnju-3-bloka-te-kostolac-334544> (20.08.2022.)
- Poslovni dnevnik. 2018. *Kineski Zijin Mining postaje vlasnik 63 posto RTB-a Bor*. <https://www.poslovni.hr/svijet/kineski-zijin-mining-postaje-vlasnik-63-posto-rtb-a-bor-344491> (20.08.2022.)
- Poslovni dnevnik. 2018a. *Zijin nakon RTB-a Bor želi i srpski rudnik bakra i zlata*. <https://www.poslovni.hr/svijet/zijin-nakon-rtb-a-bor-zeli-i-srpski-rudnik-bakra-i-zlata-344631> (20.08.2022.)
- Poslovni dnevnik. 2018b. *Beogradska obilaznica otima putnike Rumunjima i Bugarima*. <http://www.poslovni.hr/svijet-i-regija/beogradska-obilaznica-otima-putnike-rumunjima-i-bugarima-343324> (20.08.2022.)
- Poslovni dnevnik. 2018c. *Treći natjecaj za dionicu Početelj-Zvirovici*. <https://www.poslovni.hr/svijet-i-regija/treci-natjecaj-za-dionicu-pocitelj-zvirovici-342817> (21.08.2022.)
- Poslovni dnevnik. 2019. *Zijin postao jedini vlasnik srpskog rudnika bakra i zlata*. <https://www.poslovni.hr/svijet/zijin-postao-jedini-vlasnik-srpskog-rudnika-bakra-i-zlata-359287> (20.08.2022.)
- Poslovni dnevnik. 2022. *http://www.poslovni.hr/svijet-i-stanari-proizvodit-ce-struju-za-jugoisotcnu-europu-307912* (21.08.2022.)
- Poslovni.hr. 2018. *Kinezi mijenjaju plan, žele graditi veću TE Kamengrad*. <http://www.poslovni.hr/svijet-i-regija/kinezi-mijenjaju-plan-zele-graditi-vecu-te-kamengrad-343652> (21.08.2022.)
- Poslovni.hr. 2021. *Kinezi će u BiH graditi vjetroelektranu Ivovik vrijednu 130 milijuna eura*. <https://www.poslovni.hr/regija/kinezi-ce-u-bih-graditi-vjetroelektranu-ivovik-vrijednu-130-milijuna-eura-4313045> (22.08.2022.)
- Radio Slobodna Evropa. 2016. *Eurofer: Kina koristi Srbiju u sporu oko čelika sa EU*. <https://www.slobodnaevropa.org/a/27855593.html> (20.08.2022.)
- Radio Slobodna Evropa. 2021. *Kinezi i Francuzi zajedno grade metro u Beogradu*. <https://www.slobodnaevropa.org/a/kinezi-i>

- francuzi-zajedno-grade-metro-u-beogradu/31063895.html (20.08.2022.)
- Radio Slobodna Evropa. 2021a. *Koja je uloga visokog predstavnika u BiH*. <https://www.slobodnaevropa.org/a/%C4%8Detvrt-stolje%C4%87ame%C4%91unarodne-supervizije-u-bosni-i-hercegovini/31061916.html> (22.08.2022.)
- Radio Slobodna Evropa. 2022. *Parlament na potezu oko energetskog projekta sa Kinezima u BiH*. <https://www.slobodnaevropa.org/a/blok7-tuzla-termoelektrana-kinezi/31958831.html> (21.08.2022.)
- Republika. 2019. *Zaev will officially open another one of Gruevski's highways*. <https://english.republika.mk/news/macedonia/zaev-will-officially-open-another-one-of-gruevskis-highways/> (22.08.2022.)
- Ritsick, Colin. 2020. *Top 35 Most Expensive Military Drones*. <https://militarymachine.com/top-35-most-expensive-military-drones/> (21.08.2022.)
- RTRS. 2021. *Doboj veliko gradilište, nova bolnica prije roka*. <https://lat.rtrs.tv/vijesti/vijest.php?id=435327> (21.08.2022.)
- RTS. 2018. *Počinje realizacija projekta za auto-put Požega-Boljare*. <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/13/ekonomija/3088170/potpisan-memorandum-sa-kinezima-za-auto-put-pozega-boljare.html> (20.08.2022.)
- RTV. 2022. *Radovi na pruzi Novi Sad - Subotica, prvi brzi voz će proći krajem 2024*. https://www.rtv.rs/sr_lat/vojvodina/novi-sad/radovi-na-pruzi-novi-sad-subotica-prvi-brzi-voz-ce-proci-krajem-2024._1335065.html (20.08.2022.)
- SeeNews. 2019. N. Macedonia opens for traffic Miladinovci-Stip motorway – report. <https://seenews.com/news/n-macedonia-opens-for-traffic-miladinovci-stip-motorway-report-656954> (22.08.2022.)
- Seputyte, Milda & Tammik, Ott. 2022. *Baltic States Abandon East European Cooperation With China*. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-08-11/baltic-states-abandon-eastern-european-cooperation-with-china> (19.08.2022.)
- Shi, Ting. 2017. *Xi Jinping lays out blueprint to make China a global superpower by 2050*. <https://nationalpost.com/news/world/xi-jinping-lays-out-plan-to-make-china-a-global-superpower-by-2050> (01.08.2022.)
- Shuiyu, Jing. 2017. *Belt and Road Initiative exceeds initial expectations*. http://www.chinadaily.com.cn/bizchina/2017-04/11/content_28878446.htm (05.08.2022.)
- Stamatoukou, Eleni. 2022. *Greek Court Blocks Expansion of Major Port Under Chinese Deal*. <https://balkaninsight.com/2022/03/15/greek-highest-administrative-court-blocked-coscoc-master-plans-of-investments-in-piraeus/> (24.08.2022.)
- Stanišić, Dušanka. 2023. *SDA blokira formiranje vlasti u Federaciji BiH*. *Politika* (23.02.2023.). <https://www.politika.rs/sr/clanak/539296/SDA-blokira-formiranje-vlasti-u-Federaciji-BiH> (01.04.2023.)
- Thucydides. 1919. *History of the Peloponnesian War*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Umbach, Frank. 2022. *How China's Belt and Road Initiative is faring*. <https://www.gisreportsonline.com>

com/r/belt-road-initiative
(10.08.2022.)

Vrdoljak, Jozo. 2019. IGH potpisao ugovor o nadzoru nad izgradnjom Termoelektrane Banovići vrijedan 7,15 mil. €. *Jutarnji list* (03.09.2019.) <https://novac.jutarnji.hr/novac/makro-mikro/igh-potpisao-ugovor-o-nadzoru-nad-izgradnjom-termoelektrane-banovici-vrijedan-715-mil-9313094> (21.08.2022.)

Walker, Christopher & Ludwig, Jessica et. al. 2017. Sharp Power, Rising Authoritarian Influence. *The International Forum for Democratic Studies*, 8-26.

Worldcrunch. 2022. *Inside China's Surveillance State, Built On High Tech And A Billion Spies*. <https://worldcrunch.com/culture-society/china-surveillance-cameras> (01.04.2022.)

Zhou, Laura. 2017. China's Belt and Road Forum ends with more support and US\$64 billion in new deals, but is it job done for Beijing? <https://www.scmp.com/news/china/diplomacy/article/3007967/chinas-belt-and-road-forum-ends-more-support-and-us64-billion> (05.08.2022.)

Žabec, Krešimir. 2019. *Crna Gora dala dio svog državnog teritorija kao garanciju za povrat kredita?!*. <https://novac.jutarnji.hr/novac/aktualno/crna-gora-dala-dio-svog-drzavnog-teritorija-kao-garanciju-za-povrat-kredita-8756816> (22.08.2022.)